

ŽENE I MUŠKARCI BIBLIJE U DVA NOVA LEKSIKONA NA HRVATSKOM

Slavica DODIG, *Leksikon biblijskih žena*, Medicinska knjiga, Zagreb, 2015., 248 str.;

Slavica DODIG, *Leksikon biblijskih muškaraca*, Medicinska knjiga, Zagreb, 2017., 443 str.

Iz autoričina životopisa na kraju obiju knjiga zainteresirani čitatelji mogu vidjeti da je doktorirala 1989. godine u dobi od trideset i osam godina, da je specijalist medicinske biokemije, da je stekla zvanje izvanredne profesorice na FBF-u, da je gostovala u bolnici Tyler u Texasu te da je, između ostaloga, bila voditeljica tečajeva trajnog usavršavanja medicinskih biokemičara. Kao vjernica laikinja studirala je teologiju na KBF-u u Zagrebu. Teološki recenzent obiju knjiga je don Anton Šuljić, svećenik Krčke biskupije, teološki pisac i publicist koji djeluje u Kršćanskoj sadašnjosti. U Predgovoru *Leksikonu biblijskih žena* autorica navodi da se u Bibliji spominju poimence oko 2.900 muškaraca i oko 350 žena. Autorica je građu za ovu knjigu prikupljala šest godina s namjerom pojasniti ulogu žena u povijesti spasenja. Izričito zahvaljuje »pokojnom prof. Adalbertu Rebiću za korisne savjete pri pisanju knjige, za odabir naslova knjige, za pomoć pri skupljanju literature, te za prolog što ga je napisao samo deset dana prije »susreta s trojedinim Bo-

gom«. U obje knjige autorica je ugradila svoje iskustvo osobnog pisanja znanstvenih radova iz svoje struke te vođenja diplomskih, magistarskih i doktorskih radova svojih studenata.

U *Leksikonu biblijskih žena* autorica je uvodno obradila dvije teme koje pomažu razumjeti ulogu žena prema Bibliji: Žena u povijesti spasenja (2–18); Pojmovi koji se odnose na ženu (19–73). Pod drugim naslovom obrađuje položaje i službe žena te neke pojmove koji se tiču žena prema Starom zavjetu i u Novom zavjetu, npr: kći, sestra, djevičanstvo, zavjeti, spolnost, mjesečnica, ljubav, zaruke, ženidba, brak, poligamija i monogamija, endogamija i egzogamija, leviratski brak, silovanje i zlostavljanje, odjeća i ukrašavanje, obitelj, porodica i pleme, majčinstvo, babica, djeca, neplodnost braka, preljub, rastava braka, udovica, prostitucija, ropkinja, sluškinja, dvorkinja, đakonica, misionarka, pjesnikinja. Pri obradi svakoga od položaja ili službe žene u obitelji, vjerničkoj zajednici i društvu autorica obilno upućuje na biblijske tekstove a navodi

ih prema *Zagrebačkoj Bibliji*. Uz pučko, ali ne fundamentalističko, izlaganje Biblije autorica pokazuje da su žene, navedene poimence ili po pokrajini življenja u odsjecima »Žene s vlastitim imenom« (76–113) i »Žene bez vlastita imena« (114–140), više od supruga i majki, ali su svakako podređene muškarcima u strogo patrijarhalnom društvu. Ona to utvrđuje ali ne zamjera nadahnutim piscima što su imali predrasude prema ženama, jer im nadahnuće nije donosilo ispravljanje predrasuda i neznanja o prirodi, povijesti i socijalnom položaju ljudi koje prikazuju u povijesti spasenja.

U poglavlju »Značajnije žene Staroga zavjeta« (141–181) ocrtala je likove trinaest žena, posvetivši najviše pozornosti junakinji Juditi (167–174). U literaturi navodi dvije egzegetske monografije i jedan članak o toj heroini pripovijetke s pozivom na pouzdanje u Boga u vremenu opasnosti, ali se ne ljuti poput nekih kršćanskih feministkinja zašto je sveti pisac jednu vjernicu učinio udovicom i ratnicom da bi pokazao kako joj se dive vjerski poglavari i sugrađani Židovi. U poglavlju »Značajne žene Novoga zavjeta« (182–218) posvetila je Mariji iz Nazareta osamnaest stranica. Već je ranije, u poglavlju o pojmovima koji se u Svetom pismu odnose na ženu, pri zornom prikazivanju bračne ljubavi, jasno istaknula: »Osim što je bio bogobojazan i imao silno povjerenje u Božju riječ, Josip je sigurno volio Mariju. Ostao je s njom kad je zatrudnjela mimo svih društvenih normi. Mogao ju je otpustiti,

zakon je bio na njegovoj strani. Ali nije to učinio. Marija je vjerojatno Josipu ljubav uzvraćala. Ljudski gledano, u neobičnim okolnostima u kojima su se našli, morala ih je povezivati ljubav« (29). Takvo tumačenje oskudnih novozavjetnih podataka rijetko susrećemo u radovima profesionalnih muških egzegeta ili propovjednika. Međutim, nakon obrade sinoptičke zgode o pokušaju Isusovih rođaka da Isusu nametnu svoj stil propovijedanja kraljevstva Božjega, pri čemu su se poslužili Isusovom majkom, ona kaže kako se »u Lukinu evanđelju Marija više ne spominje« (195). Zaboravila je zgodu o ženi iz puka koja je, oduševljena Isusom, pohvalila njegovu majku (usp. Lk 11,27-28). To je jedna od biser-zgoda o ženama uz Isusa prema Trećem evanđelistu. Autorica ju je ipak spomenula u prikazu »Žene koja veliča utrobu i dojke Isusove majke« (136) ali propušta istaknuti da Isus tu izriče pohvalu Mariji što se od tjelesne majke preobražava u njegovu duhovnu suradnicu.

Zgode o Kanaanki (usp. Mt 15,22-28) i Samarijanki (usp. Iv 4), koje ubraja među žene bez vlastita imena, smatra primjerom Isusova kršenja ondašnjih židovskih običaja radi uspostavljanja novog načina ophođenja prema ženama (214–216). U obradi teme o rađanju i odgajanju djece za četvrtu zapovijed upućuje na pavlovske smjernice o odgoju djece »stegom i urazumljivanjem Gospodnjim« te na građansku i vjerničku dužnost malodobne djece da budu poslušni roditeljima (usp. Kol 3,20-21;

Ef 6,1-4), Pri upućivanju na starozavjetne tekstove o odnosu djece i roditelja (54–55) zaboravlja da su sve zapovijedi Dekaloga odredbe *odraslima* u savezničkom narodu Božjem za skladan život u obiteljskoj i društvenoj zajednici. U tom starozavjetnom kontekstu »poštivati roditelje« ponajprije znači dužnost odrasle djece da nemoćnim roditeljima priskrbljuju uzdržavanje i njegu u starosti (usp. Mato Zovkić, Rast djece u vjeri uz roditeljsko »urazumljivanje Gospodnje« Ef 6,1-4, u: *Kateheza*, [1980.] 1, 17-21).

U vrijeme kada je autorica proučavala biblijske tekstove i stručnu literaturu o ženama (a iz popisa literature na stranicama 231–240 vidimo da se služila leksikonima, člancima i monografijama na engleskom, francuskom i njemačkom) postojale su dvije knjige hrvatskog franjevca Marija Crvenke o ženama u Bibliji (*Svetopisamske žene. Poznatije žene u Starom i Novom zavjetu*, Split, 1997., 232 str. i *Žene u Bibliji*, Zagreb, 2015., 195 str.) te *Mali rječnik biblijskih žena* autorice Dorte Jagić (Zagreb, 2013., 159 str.). Budući da Mario Crvenka i Dorta Jagić ne donose uvod ni teološku sintezu, *Leksikon biblijskih žena* Slavice Dodig ih bitno dopunjava. Ona navodi u popisu i neke radove Ljiljane Matković-Vlašić koja je 1973. godine izdala knjigu *Žena u Crkvi* te je i nakon toga dvadeset pet godina istraživala položaj žena u Bibliji, Crkvi i svijetu. Ova knjiga Slavice Dodig je drukčija i nova, vrijedna proučavanja, namijenjena ženama vjericama, ali i pastoralnim djelatnicima koji se tru-

de promicati ulogu žena u vjerničkoj zajednici i građanskom društvu.

Leksikon biblijskih muškaraca u središnjem dijelu donosi abecedni popis »Muškarci s vlastitim imenom« (65–368) i »Muškarci bez vlastita imena« (368–412). Za razliku od *Leksikona biblijskih žena*, koji u bibliografiji sadrži 156 naslova, ovaj leksikon sadrži 180 bibliografskih naslova. Osim glavnih članaka i monografija na hrvatskom o muškarcima u Svetom pismu, autorica se poslužila biblijskim leksikonima i egzegetskim monografijama na engleskom te jednim člankom na njemačkom. U predgovoru zahvaljuje urednici Anđi Rajič što je i njezinu knjigu uvrstila u izdanja Medicinske knjige, slikarici Vjeri Reiser za naslovnu sliku u boji »Posvećen Gospodinu«, rabinu prof. Kotelu Da-Donu za jedan hebrejski ispis te prof. Biserki Draganić za glagoljički alfabet.

U Uvodu (1–63) donosi pregled povijesti biblijskog vremena, jer su se događaji prikazani u Bibliji odvijali u povijesnom svijetu Egipta, Kanaan, Mezopotamije i Rimskog Carstva, od Abrahamova doseljenja u Kanaan oko godine 1700. prije Krista do razorenja Jeruzalemskog hrama nakon neuspjelog ustanka Židova 70. godine poslije Krista i progona kršćana u Maloj Aziji oko 90. godine poslije Krista zato što su odbijali religiozno štovati cara i državne bogove. Ne objašnjava zašto ne možemo znanstvenom sigurnošću ustanoviti godine Isusova rođenja i smrti, ali prihvaća uobičajenu novozavjetnu kro-

nologiju koja je plod konsenzusa među znanstvenicima. U Tablici 4 »Događanja u ranoj Crkvi« (14), preuzima Walkero- vu kronologiju od Pavlova rođenja oko 5. godine kršćanske ere do progona kršćana u Maloj Aziji pod carem Domicijanom. Oslanjajući se na autore kojima se poslužila, ističe kako arheološka istraživanja »odgonetaju povijesnu istinitost biblijskih podataka« (16). Nas su profesori na Biblijskom institutu učili da arheologija Bibliju ne opovrgava niti potvrđuje nego osvjetljava kako su ljudi biblijskog vremena i područja gradili kuće, hramove, utvrde, keramičko posuđe, ostavljali pisane dokumente i biblioteke na glinenim i kamenim pločicama. Iz podatka da je židovski filozof, suvremenik Isusa i Pavla, Filon Aleksandrijski živio od »25. – 40. godine« (17) nije razvidno da se prvi broj odnosi na vrijeme *prije* Krista a drugi *poslije* Krista tako da je taj Židov dijaspore, koji je napisao na grčkom nekoliko tisuća stranica, živio 65 a ne 15 godina.

Autorica je od nekog konzervativnog bibličara preuzela podatak da je »Izaija Kirovo rođenje navijestio 200 godina prije« (20). O perzijskom kralju Kiru kao Božjem pomazaniku koji će Židovima Babilonije omogućiti povratak u domovinu nakon što sruši Babilonsko Carstvo, Knjiga Izaijina govori u srednjem dijelu, za koji su današnji bibličari uvjereni da sadrži propovijedi proroka među Židovima deportiranim u tu pogansku zemlju 586. godine, kojih 150 godina nakon povijesnog Izaije u Jeru-

zalemu. Time ne potkopavamo uvjerenje prve Crkve da je sva Izaijna knjiga nadahnuta i da sadrži riječ Božju, nego pokušavamo odgonetnuti što je građa te knjige značila povijesnim slušateljima u Jeruzalemu od 740. do 700. godine prije Krista za vrijeme djelovanja povijesnog Izaije, a što židovskim povratnicima oko 530. godine prije Krista. Iako na hrvatskom postoje dva egzegetska komentara Knjige Otkrivenja (katolik Celestin Tomić, *Otkrivenje – komentar* 1997. i 2011. godine i protestant Robert H. Mounce, *Ivanovo Otkrivenje. Uvod i komentar* 1997. godine), koje naša autorica ne navodi u svojoj bibliografiji, ona preuzima fundamentalističko tumačenje kada kaže da će se »za posljednja vremena spasiti po 12.000 Božjih slugu iz svakoga izraelskoga plemena« i pritom upućuje na Otk 7,4-8 (41). Vidljivo je da je podlegla brzom čitanju literature o književnoj vrsti apokaliptike u Bibliji, iako se takve omaške potkrađu dobronamjernim propovjednicima i čak pokojem profesionalnom bibličaru.

Muškaraca s vlastitim imenom *Zaharija* u Bibliji ima trideset tri, i za svakoga od njih autorica navodi gdje se spominje. Onih s imenom *Mešulam* i *Šimun* ima po dvadeset, *Šalum* sedamnaest, *Matanija* jedanaest, *Obadja* deset, *Jeremija* devet, po jedan, ali značajan, spomen je Abrahama, Davida, Mojsija. Među muškarce bez vlastita imena autorica ubraja muške stanovnike pojednog kraja ili naroda (Galaćani, Judejci, Kanaanci, Rimljani; nema Galileja-

ca i Grka). Tu su ubrojani također pastiri, pismoznanci, pjevači, saduceji, suci, svećenici, svirači, ali i *Sluga Božji, Svecitac Izraelov*. Na kraju, među Priloge (413–424) autorica je uvrstila popis muških zanimanja prema Bibliji s upućivanjem na mjesta gdje se spominju, zatim kanon Starog zavjeta i Novog zavjeta, hebrejski alfabet i hrvatska glagoljička slova. U Pojmovniku (425–427) autorica je kratko prikazala dvadeset i pet pojmova kojima se u knjizi služila a koji bi mogli biti nerazumljivi čitateljima koji ne idu redovito na kršćansko bogoslužje.

Dok je ova autoričina knjiga bila u procesu izrade, fra Mario Crvenka objavio je novu knjigu iste tematike *Muževi u Bibliji* (Teovizija, Zagreb, 2017., 366 str.) bez uvoda i šireg teološkog okvira. Antun Šuljić u Pogovoru (439–441) ističe da se ova knjiga Slavice Dodig odlikuje preglednošću, konciznošću i preciznošću, da s puno takta nudi odgovore u svijetu u kojem je muškarac imao dominantnu ulogu te očekuje da se knjigom poslužuju pastoralni djelatnici, članovi

biblijskih i liturgijskih skupina, ali i židovski te muslimanski vjernici. Kao bibličar slažem se s ovom prosudbom. On izražava i nadu da bi autorica mogla sva imena biblijskih žena i muškaraca obraditi u novom izdanju u jednom svesku. Tome prijedlogu i ja se pridružujem, dakako uz želju da doradi neke natuknice i otkloni uočene nedostatke.

Velikom odlikom ovih dvaju leksikona smatram to što su pisani tečnim hrvatskim, uz uvažavanje službe kroatistica (ona govori o »đakonicama« u novozavjetnim zajednicama krštenih, dok službeni prevoditelji Novog zavjeta za liturgijsku uporabu Bonaventura Duda – Jerko Fućak za Febu, koja je *diakonos* Crkve u Kenhreji nude izraz »poslužiteljica« u Rim 16,1). Autorica kao obrazovana kršćanka prihvaća patrijarhalno društveno uređenje s prvenstvom muškaraca u biblijskom vremenu i svijetu, ali žene i muškarce u današnjoj Crkvi i pluralnom građanskom društvu ne vidi kao suparnike, nego kao partnere koji se dopunjavaju.

Mato Zovkić